

Український інститут національної пам'яті

Інформаційні матеріали до 80-х роковин масових розстрілів у тюрмах НКВД у червні-липні 1941 року

Ключові повідомлення
Історична довідка
Регіональний вимір трагедії
Спогади очевидців
Корисні посилання

Ключові повідомлення

Початок німецько-радянської війни обернувся для мешканців Західної України драматичною сторінкою – масовими розстрілами в'язнів у тюрмах. 23 червня ми вшановуємо пам'ять цих жертв радянського тоталітарного режиму.

На початок німецько-радянської війни застінки НКВД УРСР були переповнені. В них утримували 73 тисячі осіб, в тому числі “контрреволюційних та антирадянських елементів”. Перед відступом радянських військ постало питання, що робити з усіма ув'язненими? З метою його вирішення 23 червня 1941-го нарком держбезпеки Меркулов підписав наказ про тюремний облік усіх ув'язнених і їх розподіл на тих, кого розстріляти, а кого депортувати в концтабір.

Через блискавичний наступ Вермахту реалізувати його не встигли, тому видали нову вказівку – всіх політичних та економічних злочинців стратити.

Спочатку розстрілювали по одному, а потім групами без суду і списків. Ув'язнені намагалися чинити опір, однак їхні виступи призводили до жорстокіших розправ.

Масові екзекуції для так званого “розвантаження тюрем” розпочалися із прикордонних Перемишля та Добромилі 22 червня 1941 року. До кінця місяця розстріли відбулися у Львові, Дрогобичі, Самборі, Стрию, Луцьку, Ковелі, Володимирі-Волинському, Тернополі, Чорткові, Кременці, Дубно та інших містах.

Загалом у перші тижні війни в тюрмах Західної України страчено понад 24 тисячі осіб. Далі таку ж практику застосували в центральних і східних регіонах.

У контексті міжнародного права такі дії органів НКГБ і НКВД можна кваліфікувати як злочин проти людяності. Вочевидь, саме тому десятки років його сліди спецслужби ретельно ховали. Завдяки “декомунізаційному пакету” законів,

Сертифікат [58E2D9E7F900307B04000000EAB0230027F78B00](#)
Підписувач [Ярмистий Максим Миколайович](#)
Дійсний з [26.11.2020 12:37:37](#) по [26.11.2022 12:37:37](#)

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

1634/09.6-07-21 від 24.06.2021

а саме про розкриття архівів каральних органів, правда про перші дні німецько-радянської війни стає доступною.

Історична довідка

Друга світова війна, розв'язана у вересні 1939 року нацистською Німеччиною і комуністичним Радянським Союзом, стала для людства величезною трагедією.

Для мешканців Західної України цей вересень приніс радянську окупацію, монополію комуністичної партії, цензуру, терор і репресії проти колишніх державних службовців, політичних діячів, землевласників, військових, колоністів, депортації “ворогів народу”.

Початок німецько-радянської війни обернувся для мешканців Західної України ще однією драматичною сторінкою – масовими розстрілами в'язнів у тюрмах. Від кінця червня до початку липня 1941 року радянська влада знищила понад 24 тисячі бранців.

На червень 1941 року в УРСР діяло 62 тюрми НКВД. Попри те, що розраховані вони були на 30 тисяч людей, комуністи посадили в них майже 73 тисячі арештантів – не лише кримінальних і побутових злочинців, а й політиків, релігійних діячів, митців, колишніх чиновників і військових, вихідців із “буржуазії”, “куркулів”, активістів національно-визвольного руху.

22 червня 1941-го НКВД видав директивний лист про переведення тюрем, таборів і колоній примусового утримання на воєнний лад. Звільняти арештантів заборонили, але в'язниці мали бути готовими до поповнення підозрюваними в “антирадянській та шпигунській” діяльності як потенційно небезпечними в умовах німецької окупації. Для розв'язання проблеми переповнення тюрем 23 червня 1941 року нарком державної безпеки Меркулов видав наказ № 2445/М, згідно з яким утримуваних взяли на облік, розділивши на дві категорії: підлягають розстрілу і мають бути евакуйовані в концтабори.

В УРСР начальник республіканського тюремного управління НКВД Філіппов надіслав командирові 13-ї дивізії НКВД полковнику Зав'ялову план евакуації в'язнів із західного регіону, за яким передбачалося вивезти понад 23 тисячі осіб у тюрми й табори Киргизької РСР, Башкирської АРСР, Красноярського та Орджонікідзевського країв, Чкаловської, Архангельської, Івановської, Молотовської, Ростовської, Новосибірської, Орловської, Тульської, Свердловської, Харківської, Омської, Вологодської та Читинської областей. Для цього мали виділити 778 залізничних вагонів. Проте лише в окремих містах змогли евакуювати частину в'язнів, та й то більшість із них не доїхала до місця призначення – їх стратили в дорозі або вони загинули від нацистської авіації. Так, у Чернівцях мали евакуювати 2 385 в'язнів. Більшість із них вивезли або

Сертифікат 58E2D9E7F900307B04000000EAB0230027F78B00
Підписувач Ярмистий Максим Миколайович
Дійсний з 26.11.2020 12:37:37 по 26.11.2022 12:37:37

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

1634/09.6-07-21 від 24.06.2021

етапували пішим порядком на схід, а 222 особи – розстріляли. У Биківні поблизу Києва знищили 110 осіб, вивезених із Західної України.

Через блискавичний наступ нацистів, відсутність транспорту та інші обставини план евакуації утримуваних у тюрмах зірвався. Тому поступила нова вказівка – всіх політичних та економічних злочинців стратити, а інших – звільнити.

У багатьох містах Західної України після сильних нацистських бомбардувань місцеві очільники НКВД самостійно почали знищувати в'язнів.

Масові ліквідації відбувались не лише у в'язницях Західної України. Так, за повідомленням історика Олександра Пагірі, у перші тижні війни розстріли проводились і у Вінниці та Києві, де вбили 9439 осіб – переважно заарештованих під час “Великого терору” 1937–1938 років. Поблизу Харкова, у селищі П'ятихатки, перед відступом радянських військ замордували 8 тисяч осіб, серед яких і полонені польські офіцери. Під час евакуації з Криму НКВД вдалося до масового переслідування й арештів цивільного кримськотатарського населення. 31 жовтня 1941 року в день здачі Сімферополя чекісти розстріляли в камерах усіх політичних “злочинців”. Після вступу німецьких військ у міській тюрмі НКВД знайшли тіла жінок та дітей, убитих разом із чоловіками. В Ялті 4 листопада енкаведисти перед відходом знищили всіх ув'язнених. Крім того, у Криму вони розстрілювали місцевих жителів просто на вулицях і дорогах як потенційних ворогів і гітлерівських пособників. Так сталося між Алуштою та Ялтою, в містечку Карасубазар (нині – Білогірськ).

Регіональний вимір трагедії Львівщина

Добромиль

Вбивства політичних в'язнів почалися у прикордонних тюрмах – у Перемишлі та Добромилі.

У Добромилі на Старосамбірщині в радянський час працював відомий санаторій, збудований на місці соляних шахт. Те урочище в народі віддавна називалося Саліна.

22–23 червня 1941 року тут закатували тисячі в'язнів Перемишлянської тюрми (тоді – територія УРСР, нині Польща), а також звели мертві тіла з навколишніх тюрем. У ті дні влада зупинила роботу всіх підприємств, щоб уникнути свідків. Однак, якщо хтось випадково ставав таким – його розстрілювали.

Сертифікат [58E2D9E7F900307B04000000EAB0230027F78B00](#)
Підписувач [Ярмистий Максим Миколайович](#)
Дійсний з [26.11.2020 12:37:37](#) по [26.11.2022 12:37:37](#)

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

1634/09.6-07-21 від 24.06.2021

Один в'язень, якого кинули у шахту живцем, і він зміг згодом вибратися, згадував: “Перед поворотом до четвертої шахти біля костелу кати відібрали жінок, а мужчин повели до саду прямо в пастку. Жінок мордували в костелі, майже не застосовуючи зброї. Їх били по голові чим попало і волокли до шахти, куди кидали і живих, і мертвих. Одночасно почалася кривава акція над мужчинами. Між деревами розмістили з обох боків кулемети, залишився коридор до шахти. Їх з обох боків розстрілювали і волокли до ями. Кого добивали, кого кидали живим”.

За підрахунками дослідниці Інни Федущак, органи НКВД стратили, понад тисячу людей, котрих скидали в одну з чотирьох шахт. Коли після втечі радянських військ у село зайшли словацькі розвідувальні групи, селяни розповіли про трагедію. Разом почали шукати місце злочину. Йшли по витоптаній траві, якою вели в'язнів, і так виявили присипану землею і гіллям шахту. Розкопали її, і відкрилася копальня, вщент забита трупами. Дістати вдалося не більше 500 тіл, решта вже розклалися. Через жахливий сморід, спричинений спекою, шахту із залишками людей закидали землею, а тіла, що вже вийняли, перепоховали за кількасот метрів, зробили насип і поставили хрест. У радянські часи могилу на Саліні не один раз руйнували – хрест викидали, а насип вирівнювали. Проте щоразу люди відновлювали поховання. З 1990-го року в останню неділю червня тут проводяться меморіальні заходи.

Дрогобич

У трьох в'язницях тогочасної Дрогобицької області (Дрогобич, Самбір, Стрий) розстріляли понад 3 тисячі осіб.

Дрогобицьке обласне управління НКВД і слідча тюрма розташовувалися на вулиці Стрийській, 3 (нині у цьому приміщенні знаходиться фізико-математичний факультет Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка). На 21 червня 1941 року там перебував 81 в'язень. Згідно з документами, їх розстріляли в перший день нападу нацистів. Тіла 74 жертв були виявлені 1 липня 1941 року. Відомо, що за період з 22 до 29 червня в Дрогобичі стратили більше тисячі в'язнів внутрішньої тюрми НКВД.

У серпні–вересні 1990 року під час розкопок на вулиці Стрийській, 3 і території саду, прилеглого до будівлі в'язниці, знайшли 486 людських тіл. Після їх досліджень у 2012 році на тому місці відкрили меморіал “Тюрма на Стрийській”. У жовтні 2019-го знайшли останки ще 16 людей у 13 захороненнях.

Львів

Сертифікат [58E2D9E7F900307B04000000EAB0230027F78B00](#)
Підписувач [Ярмистий Максим Миколайович](#)
Дійсний з [26.11.2020 12:37:37](#) по [26.11.2022 12:37:37](#)

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

1634/09.6-07-21 від 24.06.2021

Зі звіту начальника тюремного відділення управління НКВД Львівської області Лермана відомо, що на 24 червня у тюрмах Львова та Золочева розстріляли 2072 особи, а 26 червня затвердили нові розстрільні списки – ще на 2068 бранців. Загалом до 28 червня у Львівській області знищили 4140 в'язнів.

Також затримали ще близько пів тисячі осіб, на яких навіть не оформлювали належним чином документи, не висували офіційних звинувачень, просто тримали як оунівців, шпигунів, диверсантів, тобто таких, що підлягають розстрілу.

Зокрема, в тюрмі на Лонцького стратили 1681 особу (трохи менше половини усіх вбитих в'язнів Львова). Спочатку енкаведисти розстрілювали у звичний для себе спосіб: індивідуально у спецкамерах пострілом у потилицю. А з наближенням фронту стали страчувати масово: зганяли у камери в підвалах і стріляли з автоматів через дверцята для передачі їжі. В останні ж дні кидали до камер гранати або відкривали двері, щоб арештанти виходили в коридор, гадаючи, що їх звільняють, а тим часом їх косила автоматна черга.

Трупи вивозили вантажівками та ховали у спецмісцях, але в останні дні, поспішаючи, кидали у подвір'ях і підвалах в'язниць. Так, у зовнішньому дворі тюрми на Лонцького було захоронено близько 700 трупів, залитих гашеним вапном (щоб пришвидшити процес розкладання). Згодом розкопки цих місць стали матеріалом для нацистської антирадянської пропаганди.

Сьогодні відомі імена 747 розстріляних наприкінці червня 1941-го в тюрмі на Лонцького – 509 українців, 177 поляків, 53 єврея, 11 росіян і 7 осіб інших національностей. Із 2009 року у приміщенні колишньої тюрми на Лонцького працює однойменний Національний музей-меморіал жертв окупаційних режимів.

Рівненщина

У тюрмах Рівненської області (Рівне, Дубно, Острог) 22 червня 1941 року розстріляли до 150 осіб.

У Дубно в ніч на 25 червня вбили ще не менше 250–260 осіб безпосередньо у камерах з автоматичної і стрілецької зброї або закидавши їх гранатами. Коли карателі пішли відпочивати, дехто зумів утекти. Вдосвіта розстрільна команда продовжила роботу.

Тіла вбитих залишились на місці події. Після вступу до міста німецьких військ родичі загиблих із навколишніх сіл упізнали і забрали трупи. Інших поховали на в'язничному подвір'ї.

Рештки жертв злочину віднайдено у 2019 році і перепоховано на міському цвинтарі. У 2021 році розпочато їх реабілітацію. Зокрема, Національна комісія з реабілітації визнала реабілітованими 35 мешканців Рівненщини, які загинули або врятувались від розстрілів у Дубенській тюрмі.

Сертифікат [58E2D9E7F900307B04000000EAB0230027F78B00](#)
Підписувач [Ярмистий Максим Миколайович](#)
Дійсний з [26.11.2020 12:37:37](#) по [26.11.2022 12:37:37](#)

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

1634/09.6-07-21 від 24.06.2021

Волинь

У Волинській області у червні 1941 року радянська влада знищила понад 4200 в'язнів: у Луцьку – понад 2 тисячі (кількість загиблих називають від 2754 до 3500), Ковелі – 250 осіб (за іншими даними – 195), Володимирі-Волинському – близько 2 тисяч.

Луцьк

Напередодні німецько-радянської війни всі 34 камери луцької в'язниці були переповнені – замість максимально допустимих 640 в'язнів у ній утримувалося більше двох тисяч. За планом евакуації в'язнів із тюрем західних областей УРСР з Луцька мали вивезти 2052 особи, для чого було потрібно 75 залізничних вагонів. Однак жодного бранця так і не евакуювали.

Під час бомбардування Луцька німцями 22 червня 1941 року в будівлі тюрми утворився прохід на вулицю. Через нього в'язні спробували втекти. Пощастило небагатьом. Навздогін втікачам були вислані наглядачі та солдати, які розстрілювали сміливців на місці або повертали до тюрми.

Зранку наступного дня до в'язниці прибула оперативна група управліннь НКГБ і НКВД Волинської області на чолі з капітаном держбезпеки Розовим. Начальник управління НКГБ капітан Білоцерківський наказав видати опергрупі для розстрілу всіх засуджених і звинувачуваних за політичними статтями. Загалом розстріляли майже тисячу осіб. Ще стільки ж залишилось у в'язниці.

Їх вивели у двір, відібрали з них 14 засуджених Указом Президії Верховної Ради СРСР від 26 червня 1940 року (за порушення трудової дисципліни на підприємствах), 30 побутових злочинців і 40 неповнолітніх. Перших і других звільнили, а неповнолітніх повернули до камер. По решті відкрили вогонь. Потім дали команду тим, хто вижив (їх лишилося близько 50 осіб), підніматися. Під наглядом охоронців їх примусили зносити тіла загиблих до ям і посипати вапном. Енкаведисти тим часом добивали поранених. Захоронення продовжувалося ще й 24 червня. Наступного дня охорона залишила в'язницю, до якої незабаром прибули німці. Вони звільнили бранців, котрі вижили.

Німецька окупаційна влада створила спеціальну комісію для вивчення тих подій. Комісія за участю громадськості та національно-патріотичної інтелігенції Волині зробила насип над могилами, обклала їх дерном, встановила дубові хрести-фігури, огородила, встановила таблички з написами.

У перезахороненні 24 серпня 1941 року брали участь 78 священників на чолі з єпископом УАПЦ Полікарпом і десятки тисяч людей. Траурна колона розтягнулась на два кілометри.

Сертифікат [58E2D9E7F900307B04000000EAB0230027F78B00](#)
Підписувач [Ярмистий Максим Миколайович](#)
Дійсний з [26.11.2020 12:37:37](#) по [26.11.2022 12:37:37](#)

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

1634/09.6-07-21 від 24.06.2021

Загальна кількість убитих бранців Луцької тюрми сягає 2 тисяч. Завдяки пошуковій роботі колишнього в'язня тюрми Миколи Куделі вдалось встановити імена майже тисячі загиблих. Вижили біля 100 осіб.

Ковель

Після першого бомбардування Ковеля нацистами 23 червня в'язнів привозили групами до будівлі НКВД біля залізничного вокзалу. На подвір'ї завели трактор і під гуркіт мотора розпочали розстрілювати і скидати тіла у величезні ями. Тих, кого не встигали вивозити, вбивали поспіхом у камерах. За один день, за дослідженням краєзнавця Володимира Рожка, розстріляли 250 бранців, за іншими даними – 195 осіб.

У 1942 році громадськість отримала дозвіл на розкопки у підвалах НКВД. Мешканка села Старі Кошари Тетяна Жук згадувала, що її сина Олександра, 1918 року народження, заарештували у 1940-му за громадську активність – він працював учителем, вів у селі драматичний гурток, співав у хорі, захоплювався творчістю Тараса Шевченка. Жінка впізнала сина за волоссям і одягом, бо сорочки були підписані на рукавах. На її очах також дістали з ями 22 трупи, зв'язаних між собою колючим дротом.

23 лютого 1942 року розстріляних перепоховали. На тому місці спорудили пам'ятник, однак у 1944 році радянська влада його знищила.

Відомо ще про одне поховання розстріляних бранців ковельської тюрми – на території нинішнього газового господарства на вулиці Степана Бандери. Нині на цьому місці встановлено пам'ятну дошку.

Тернопільщина

У другій половині червня 1941 року в тюрмах Тернопільській області утримувалося понад 3806 в'язнів: у Бережанах – 376, Кременці – 350, Чорткові – 1290, Тернополі – 1790. Усіх їх мали евакуювати вглиб СРСР – в Омську, Чкаловську, Харківську області, Красноярський край тощо.

Керівництво НКВД доручило переглянути списки політичних в'язнів й виділити тих, які підлягали розстрілові. Так, начальникові тюремного управління НКВД Філіппову звітували, що 23–24 червня були приведені до виконання вироки засуджених до вищої міри покарання – розстрілу в тюрмах Тернополя, Чорткова, Кременця, а 27 червня – у Бережанах. Евакуація ув'язнених почалася 29 червня. В іншому документі зазначалося, що всі вироки арештантам – розстріли і звільнення, датовані наказом від 26 червня 1941 року. Відтак 560 осіб із Тернопільської тюрми до 29 червня розстріляли, а тюремні справи на них знищили. Так, лише упродовж одного дня, 28 червня 1941 року, комендант

Сертифікат [58E2D9E7F900307B04000000EAB0230027F78B00](#)
Підписувач [Ярмистий Максим Миколайович](#)
Дійсний з [26.11.2020 12:37:37](#) по [26.11.2022 12:37:37](#)

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

1634/09.6-07-21 від 24.06.2021

управління НКВД Тернопільської області Абрамян у присутності начальника 2-го відділу управління НКВД Тернопільської області Олександрова і прокурора зі спецправ Тернопільської області Бондаренка розстріляв 407 “особливо небезпечних державних злочинців”.

Капітан управління НКВД Філіппов у доповідній наркому НКВД УРСР Сергієнку від 5 липня вказував, що у Тернопільській тюрмі “залишилися тільки інваліди і літні люди. Усі інші розстріляні, звільненні та 1084 людини пішим етапом направлені на станцію Підволочиськ. По дорозі при спробі втекти 18 ув'язнених вбиті”. Очевидно, під час маршруту до цієї колони приєднали арештантів із камер попереднього ув'язнення в Збаражі, Скалаті та Підволочиську.

У Волочиську (нині – Хмельницька область) їх завантажили у вагони і відправили на Урал. Так, станом на 6 липня з Тернополя вивели 1141 особу, з яких 955 опинились у Верхньо-Уральській в'язниці, решта – в Магнітогорській № 3. В іншому документі підкреслювалося, що від розстрілів “ніяких слідів у тюрмі не залишилось, все було організовано згідно вказівок”. Натомість, начальник Тернопільської тюрми № 1 у перших числах липня засвідчив, що з його закладу звільнено 217 в'язнів, а 5 арештантів, хворих на туберкульоз, залишили у в'язниці з відкритою камерою.

У Кременецькій тюрмі НКВД 23 червня 1941 року розстріляли 38 в'язнів.

Бережани

28 червня 1941 року в Бережанській тюрмі було розстріляно 184 особи, ще 48 ув'язнених мали бути розстріляні пізніше. Так звітували начальнику тюремного управління НКВД капітанові Філіппову. У документах за 28 червня йдеться, що повстанські загони ОУН у Бережанах здійснили три спроби захопити місцеву тюрму аби звільнити політичних в'язнів. Пізніше працівники НКВД звітували, що в Бережанській тюрмі залишилися “48 з/к, не захоронені землею, 20 трупів залишилося у підвалі адмінкорпусу тюрми не вивезені і 40 трупів скинуті у річку під міст. У тюрму м. Тернопіль відіслано 94 з/к”.

Чортків

За даними НКВД, у Чортківській тюрмі 23 червня 1941 року розстріляли до 800 ув'язнених, а 300–350 інших бранців завантажили 29 червня у товарняк та евакуювали у Гусятин. Ще 600 (за іншими даними – 800–900) наступного дня готували відправити пішим ходом на Кам'янець-Подільський.

Заступник начальника тюремного управління НКВД УРСР Демехин в кінці липня звітував у Москву, що 2 липня почалася евакуація 954-х бранців

Сертифікат 58E2D9E7F900307B04000000EAB0230027F78B00
Підписувач Ярмистий Максим Миколайович
Дійсний з 26.11.2020 12:37:37 по 26.11.2022 12:37:37

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

1634/09.6-07-21 від 24.06.2021

Чортківської тюрми. Він зауважив, що в'язні йшли з Чорткова до Умані через Кам'янець-Подільський – Жмеринку – Тиврів – Ситківці – Христинівку. Було зафіксовано, що “під час руху при спробі повстання і втечі було розстріляно 123 членів ОУН”.

Частина евакуйованих арештантів чортківської, а також чернівецької і коломийської тюрем (разом 14 вагонів) підігнали 5 липня до мосту Кострижівка–Заліщики. Однак напередодні радянські сапери, щоб уповільнити просування нацистів, підірвали цей міст між двома берегами Дністра. Рухатися далі було неможливо – не було колій. Тоді вагони з людьми облили бензином, підпалили і штовхнули в Дністер. Не вижив ніхто. Течія Дністра принесла тіла до берегів молдовського міста Вадул-луй-Воде. Там їх поховали у братській могилі. Місцеві згадували, що руки у жертв були зв'язані дротом.

Івано-Франківщина

Івано-Франківськ (на той час – Станіслав)

Масові розстріли у Станіславській тюрмі у червні 1941 року проводили в камерах, на подвір'ї, а також за межами міста – в урочищі Дем'янів Лаз. Василь Ніновський – в'язень, якому вдалося врятуватися, в книзі “Відлуння Ленінського пекла” описав, як 29 червня 1941 року його і ще сотні арештантів вивели на подвір'я тюрми, зв'язали руки мотузками (оскільки кайданів уже не вистачало) та погрузили у вантажівки в такій кількості, що можна було задихнутися.

Радянська влада здійснювала злочини переважно вночі під шум двигунів, аби не було чути пострілів. Ями готували заздалегідь. Василь Ніновський зазначив, що розстріли на місці проводили щонайменше чотири десятки енкаведистів. Вони поспішали. Частина арештантів намагалася втекти, але їм це не вдавалося. Тоді врятувалися лише декілька осіб. Усього в тюрмах НКВД Івано-Франківщини у 1941 році знищено 2 500 в'язнів.

Дем'янів Лаз – урочище біля Івано-Франківська, місце масових розстрілів в'язнів з тюрми НКВД. Розстріли проводили в кінці червня перед відступом радянських військ у 1941 році. В 1970 році поховання зачистили бульдозерами.

21 вересня 1989 році під час розкопок українське товариство “Меморіал” знайшло три могили з останками 539 людей, із них – 129 дівчат. Більшість загиблих убиті пострілом у потилицю з дрібнокаліберної гвинтівки, груди багатьох простромлені багнетом. Серед тих знахідок були особисті речі – ремінці, обручки, запальнички. В кишенях одягу та за халявами чобіт – квитанції, квитки, навіть вироки суду. Написано – 3, чи 5, чи 7 років позбавлення волі. Насправді ж людей було страчено.

Сертифікат [58E2D9E7F900307B04000000EAB0230027F78B00](#)
Підписувач [Ярмистий Максим Миколайович](#)
Дійсний з [26.11.2020 12:37:37](#) по [26.11.2022 12:37:37](#)

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

1634/09.6-07-21 від 24.06.2021

Фахівці змогли ідентифікувати 524 особи. Вони були засуджені радянською владою від 3 до 25 років ув'язнення. В 1998 році недалеко від поховань відкрили меморіальний комплекс “Дем'янів Лаз” – перше віднайдене на Івано-Франківщині масове поховання жертв політичних репресій 1939–1941 років.

Черкащина

Умань

2 липня 1941 року з Чортківської тюрми пішим ходом вивели 954 арештантів. Це були мешканці Монастириського, Чортківського, Борщівського, Терехівського, Буцацького районів Тернопільщини. Етап слідував через Кам'янець-Подільський, Жмеринку, Тиврів, Ситківці, Христинівку до Умані. Більшість ішли босоніж. Попереду – кінна розвідка, поряд – конвой. На підході до села Лосяч місцеві патріоти звели барикади, щоб зупинити колону, але енкаведисти з кулеметів зруйнували її вщент. У Гуштині чекісти побачили двох хлопців, які виглядали з-за хати. Їх заарештували й доєднали до колони.

На цьому шляху із Чорткова до Умані через спробу втечі або виснаження було розстріляно 187 осіб. В Умані 20 липня за розпорядженням воєнного прокурора фронту і заступника народного комісара державної безпеки УРСР Ткаченка вбили понад 700 бранців Чортківської тюрми, засуджених і підслідних за контрреволюційними статтями.

Поховали розстріляних в Умані у дворі колишнього приміщення міського відділу НКВД і на прилеглий території, а також на Міщанському католицькому кладовищі (провулок Залізняка). У 2011 році в Умані спорудили меморіал із викарбованими на гранітних плитах відомими іменами в'язнів Чортківської тюрми, розстріляних на Черкащині.

Корисні посилання

1) Бондарук Л., Зек Б., Яцечко-Блаженко Т. Кривавий слід НКВС // Проект “Україна”. Волинь 1939-1946. Окупована, але нескорена/ Лариса Бондарук, Богдан Зек, Тетяна Яцечко-Блаженко. – Харків, Фоліо, 2020. – 572 с. – С.57-91.

2) Дерев'яний І. Розстріли в'язнів в червні-липні 1941 р. Як це було (фото) // Історична правда. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/06/24/43789/>

3) Зек Б. М. Луцьк у роки нацистської окупації (1941–1944): монографія / Богдан Миколайович Зек. – Луцьк: Вежа-Друк, 2017. – 421 с.

Сертифікат 58E2D9E7F900307B04000000EAB0230027F78B00
Підписувач Яримистий Максим Миколайович
Дійсний з 26.11.2020 12:37:37 по 26.11.2022 12:37:37

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

1634/09.6-07-21 від 24.06.2021

4) Коц М. Г. У лабетах червоних вампірів (репресії радянських “визволителів” проти українських патріотів на теренах Волині в 1939-1941 рр.). – Луцьк: Надстир'я-Ключі, 2015. – 214 с.

5) Мизак Н.С. Українська Голгофа – Уманський розстріл 1941 року: Додаток до серії “За тебе, свята Україно”. Книга десята. – Чернівці-Торонто: Чернівецький нац. ун-т, 2011. – 260 с.; іл.

6) Масові розстріли 1941-го. Історична довідка // Національний музей-меморіал жертв окупаційних режимів “Тюрма на Лонцького”. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.lonckoho.lviv.ua/arhiv/masovi-rozstrily-1941>

7) Круцик Р. М. Дем’янів Лаз: геноцид Галичини. Жертвам комуністичного терору 1939–1941 рр. на Прикарпатті присвячується. — Київ : Простір, 2009. – 349 с.

8) Павлюк І. Уманська катівня 1941 року. Історії звичайних людей з Галичини // Історична правда. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2014/09/25/144857/>

9) Пагіря О. Масові розстріли в’язнів у тюрмах НКВС УРСР влітку 1941 року // Територія терору. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=248>

10) Патриляк І.К., Боровик М.А. Радянізація Галичини й Волині // Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду. - Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. – 590 с. – С.57-65.

11) П’єцух М. Трагедія Саліни. НКВД зробило львівську шахту братською могилою // Історична правда. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/06/26/43980/>

12) Розстріли в тюрмах Західної України в 1941 р.: документи // Архів визвольного руху. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://avr.org.ua/?idUpCat=987>

Сертифікат 58E2D9E7F900307B0400000EAB0230027F78B00
Підписувач Яримистий Максим Миколайович
Дійсний з 26.11.2020 12:37:37 по 26.11.2022 12:37:37

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ’ЯТІ

1634/09.6-07-21 від 24.06.2021